

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NƏSİMİ adına DİLÇİLİK İNSTİTUTU

Əlyazması hüququnda

SEVİNC AKİF QIZI MƏNSİMZADƏ

MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ HƏRƏKƏT FELLƏRİ
ƏSASINDA YARANAN FRAZEOLGİZMLƏR
(İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNİN MATERIALLARI
ÜZRƏ)

10.02.19 – Dil nəzəriyyəsi

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

B A K I – 2 0 1 2

Dissertasiya Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun türk dilləri şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Məhəbbət Mirzəxan qızı Mirzəliyeva**
filologiya elmləri doktoru

Rəsmi opponentlər: **İlham Mikayıl oğlu Tahirov**
filologiya elmləri doktoru

Aytən Kamal qızı Hacıyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Aparıcı təşkilat: **Bakı Slavyan Universitetinin**
Ümumi dilçilik kafedrası

Müdafiə “_30_”_11_2012-ci il saat “_____” Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində filologiya elmləri doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az 1143, Bakı, H.Cavid prospekti 31, V mərtəbə, AMEA İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu.

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “_____” _____2012-ci ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya elmləri doktoru

N.F.Seyidəliyev

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Hər bir xalqın təfəkkürünün, mənəvi inkişaf dövrünün məhsulu olan frazeoloji vahidlər dilin frazeoloji sistemini əmələ gətirir.

Frazeoloji vahidlərin dili zənginləşdirdiyi, nitqi rəngarəngləşdirdiyi danılmaz həqiqətdir. Əslində hər hansı bir dili dərindən duymaq, xarici dili “özünüküləşdirmək” üçün dilin yalnız leksik vahidlərini bilməklə kifayətlənmək mümkün deyildir. “Frazeologizmlər hər bir təbii dilin şirəsi və canıdır”¹. Bu baxımdan da dilin mühüm və ayrılmaz hissəsi olan frazeoloji qatına baş vurmaq, dilin frazeoloji vahidlərini, xalqın deyim və ifadələrini bilmək və mənimsəmək vacibdir. Bu, hər hansı dilə mükəmməl yiyələnmək, bu dildə sərbəst danışmaq, oxumaq, bədii ədəbiyyatı zövqlə mütaliə etmək üçün olduqca önəmlidir.

Hər hansı problemin tam həlli onun ən xırda incəliklərinə qədər tədqiqi ilə mümkündür. İngilis və Azərbaycan dillərinin zəngin frazeologiyasını da müxtəlif mövzular üzrə ayrı-ayrı qruplara ayırmadan öyrənmək bu sahədə toxunulmamış və ya səthi toxunulmuş məsələlərin qalmasına şərait yaradardı. Böyük çayların əmələ gəlməsində bulaqlar və kiçik çaylar necə əhəmiyyət kəsb edirsə, hər hansı bir tədqiqat işində qruplaşdırılmış mövzular üzrə öyrənilmə də o dərəcədə əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün frazeoloji vahidlərin fərqli mövzular üzrə araşdırılması əslində dilin frazeoloji layının dərinliklərindəki sirlə məqamları aşkar etməyə, dilin aydın frazeoloji mənzərəsini yaratmağa və frazeoloji təbiətinin etnopsixoloji, kulturoloji tərəflərini açan nəzəri fikirlər yürütməyə imkan yaradır. Belə müqayisələr bizə daha dolğun nəticələr verə bilər. Ferdinand de Sössürün təbirincə desək, “...bir-birinə uyuşmayan çoxlu dillər və dil ailələri vardır. Məsələn, hind-Avropa dillərinə münasibətdə Çin dili belədir. Bu heç də o demək deyil ki, müqayisədən tamamilə imtina etmək lazım gəlir. Müqayisə həmişə mümkündür və xeyirlidir; həm qrammatik quruluşa və fikrin ifadəsinin ümumi tiplərinə, həm də səs sisteminə şamil edilə bilər”².

Bu baxımdan aktuallıq kəsb edən və böyük əhəmiyyət daşıyan hərəkət felləri əsasında formalaşan feli frazeoloji vahidlərin müxtəlif sistemli dillərin materialları əsasında tədqiqata cəlb edilməsi heç də təsadüfi sayıla bilməz.

---

¹ Veysəlli F. Dil. Bakı. 2007, s.54

²De Sössür Ferdinand. Ümumi Dilçilik Kursu. Bakı. BDU nəş., 2003, s.340

Tədqiqatın obyekt və predmeti. Tədqiqatın obyektini müxtəlif sistemli ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri, predmeti isə bu fellərin əsasında yaranan frazeologizmlərdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi müxtəlif sistemli dillərdə hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidləri müqayisəli şəkildə təhlil etmək, onların struktur, semantik və qrammatik xüsusiyyətlərini aşkar etməklə elmi-nəzəri nəticələr əldə etməkdən ibarətdir. Bu məqsəd çərçivəsində aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi qarşıya qoyulmuşdur:

- hər iki dildə fellərin lüğəvi məna qruplarını müəyyənləşdirilmək və onların bölgələrini vermək,
- Azərbaycan dilində mürəkkəb fel, ingilis dilində tərkibi fel və frazeoloji vahid məsələsini bir daha nəzərdən keçirməklə mübahisəli məqamlara aydınlıq gətirmək,
- hər iki dildə hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin semantikasını üzə çıxarmaq, hərəkət fellərinin yerdəyişmə ilə bağlı frazeoloji vahid yarada bilmə xüsusiyyətlərini aşkar etmək,
- həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin oxşar və fərqli cəhətləri ilə bağlı ümumiləşdirilmiş elmi nəticələrə nail olmaq.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Azərbaycan dilinin frazeoloji vahidləri dəfələrlə istər qohum, istərsə də qeyri-qohum dillərin frazeoloji vahidləri ilə müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir. Ancaq həmin tədqiqat işləri daha geniş çərçivədə olduğuna görə ümumi səciyyə daşıyır. Bu dissertasiya işində isə frazeoloji vahidlər hərəkət felləri ilə əlaqəli öyrənilmiş, konkret olaraq hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlər tədqiqat hədəfinə çevrilmişdir.

Müdafiə olunan elmi müddəalar. İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərlə bağlı aşağıdakı müddəalar müdafiəyə təqdim olunur:

- Hərəkət felləri frazeoloji vahid tərkibində öz semantikalarından uzaqlaşaraq nadir hallarda yerdəyişmə bildirir.
- Müxtəlif sistemli dillərin frazeoloji vahidlərinin müqayisəli təhlili nəinki dillərin təkamülündəki eynilik və fərqləri, hətta xalqların inkişafındakı ümumi və fərqli cəhətləri də üzə çıxarır.
- Hər iki dildə bir-birindən asılı olmadan müstəqil inkişaf nəticəsində əmələ gəlmiş frazeoloji vahidlər mövcuddur. Bu, müxtəlif inancılı və dünyagörüşlü insanların həyat təcrübələri və hadisələri müşahidələrinin

dəki eyniliklə əlaqədardır. Belə frazeoloji vahidlər dünyanın müxtəlif hissələrində yaşayan, fərqli baxışları, dinləri və dilləri olan insanların “ümumi dili”dir.

- Frazeoloji vahidlər etnik kod daşıyıcılarıdır. Onların böyük əksəriyyəti sadə xalq tərəfindən yaradılmışdır. Buna görə də hər hansı bir xalqı tanımaq, ona bələd olmaq üçün ən mühüm vasitələrdən - “açar”lardan biri frazeoloji vahidlərdir.
- Frazeoloji vahidlərin dildə istifadəsi insanların sosial statusuna görə dəyişir.

Tədqiqatın metodu. Dissertasiya işində müxtəlif sistemli dillərin frazeologiyası tədqiq olunduğundan tarixi-müqayisəli və müqayisəli-tutuşdurma metoduna üstünlük verilmişdir. Hər iki dildə müxtəlif tarixi-ictimai və sosial hadisələrlə bağlı yaranmış frazeoloji vahidlər tədqiqata cəlb olunmuş, onların fərqli və oxşar cəhətləri tarixi-müqayisəli metodla aşkara çıxarılmışdır.

Tədqiqatın mənbələri. Tədqiqat işində Azərbaycan, rus və ingilis dillərində olan nəzəri ədəbiyyat, ikidilli-tərcümə, frazeoloji və izahlı lüğətlərdən, internet axtarış saytları və bədii ədəbiyyatdan geniş istifadə olunmuşdur.

Tədqiqat işinin elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işində əldə olunan elmi nəticələr daha sonra digər qrupa daxil olan fəllər əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin öyrənilməsi prosesində istiqamətverici ola, bütövlükdə müxtəlif sistemli dillərdə fəli frazeoloji vahidlərin tədqiqi zamanı əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Tədqiqat işində ingilis və Azərbaycan dillərinin frazeoloji fondunun oxşar və fərqli cəhətlərinin müqayisə və elmi təhlil yolu ilə üzə çıxarılması ikidilli frazeoloji lüğətlərin yaradılmasında, Azərbaycan məktəbləri üçün ingilis dili dərsliklərinin yazılmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası. Müdafiəyə təqdim olunan dissertasiya işi AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Türk dilləri şöbəsində yerinə yetirilmiş, türk dilləri və dil nəzəriyyəsi şöbələrinin birgə iclasında, eləcə də Müdafiə Şurasının elmi seminarında geniş müzakirə olunmuşdur. Tədqiqatın materialları və əldə edilən nəticələr AAK-ın tövsiyə etdiyi elmi məcmuələrdə dərc olunmuş 10 məqalə və 2 tezisdə, eləcə də beynəlxalq konfranslarda edilmiş məruzələrdə öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın quruluşu. Dissertasiya Giriş, 3 fəsil, Nəticə və Ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində işin ümumi səciyyəsi kimi mövzunun aktuallığından bəhs olunur, tədqiqatın obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri, müdafiəyə çıxarılan elmi müddəalar açıqlanır, işin elmi yeniliyi, əsaslandığı tədqiqat metodu şərh olunur, əsərin elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyətindən danışılır.

Dissertasiyanın I fəslı “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri və onların əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin tədqiqi məsələləri*” adlanır. Bu fəsil özü dörd yarımbaşlıqdan ibarətdir. “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri*” adlanan birinci yarımbaşlıqda ingilis və Azərbaycan dillərindəki hərəkət felləri tədqiq edilmişdir. Bu zaman ingilis və Azərbaycan dillərindəki fellər araşdırılmış, bir çox dilçilərin, o cümlədən N.K.Dmitriyev, Q.K.Quliyev, B.A.İlyiş və digər dilçilərin fikirləri öyrənilmişdir.

Tədqiqat zamanı aydın olmuşdur ki, Azərbaycan dilçiliyində fellərin lüğəvi mənə qrupları üzrə araşdırılması ingilis dilçiliyindəkindən fərqlidir. Belə ki, Azərbaycan dilçiliyində fellər hərəkət, iş, nitq, təfəkkür və s. kimi qruplara bölünərək öyrənilmişdirsə, ingilis dilçiliyində fellər yalnız iki qrupda - hərəkət və hal-vəziyyət (*Action verbs and State verbs*) qruplarına ayrılaraq tədqiq olunmuşdur.

Dissertasiyada hər iki dildəki yalnız yerdəyişmə bildirən fellər tədqiq olunaraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, bəzi fellər eyni zamanda həm iş felləri, həm də hərəkət felləri kimi tədqiq oluna bilər. Məsələn, *atmaq, süpürmək, qoymaq, vermək* və s. kimi fellər iş görülmə ilə yanaşı nəyinsə yerinin dəyişdiyini/dəyişdirildiyini, yəni yerdəyişməni də bildirə bilərlər. Elə məhz bu səbəbdən də tədqiqat işində bu cür fellər əsasında yaranan frazeoloji vahidlər də nəzərdən keçirilərək öyrənilmişdir.

Dissertasiyanın I fəslinin II yarımbaşlığı “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlər, mürəkkəb və tərkibi fel məsələsi*” adlanır. Burada hər iki dilin materiallarından çıxış edərək hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərlə mürəkkəb və tərkibi felləri fərqləndirən məqamlara münasibət bildirilir və bəzi mübahisəli məsələlərə aydınlıq gətirilməsinə cəhd göstərilir. İngilis dilində kifayət qədər mübahisələrə səbəb olan və müxtəlif adlar (*phrasal verbs, composite verbs*) altında tədqiq olunan tərkibi fellər frazeoloji vahidlərdən forma sabitliyinə görə ciddi fərqlənir. İngilis dili öyrəncisi *fel+önlük* quruluşlu tərkiblə rastlaşdıqda onun tərcüməsinin həmin tərkibi təşkil edən felin tərcüməsindən fərqləndiyini bilir.

Forma sabitliyi və idiomatikliyin heç də həmişə təzahür etməməsi baxımından tərkibi felləri frazeoloji vahidlər qrupunda öyrənmək doğru olmazdı. Azərbaycan dilindəki mürəkkəb fellər isə əsasən tərkibdəki birinci sözün öz mənasını saxladığı və söz sırasının heç vəchlə, hətta həyəcanlı nitqdə belə dəyişə bilmədiyi tərkiblərdir və frazeoloji vahidlərə məxsus olan əlamətlər onlarda yoxdur.

Dissertasiyanın I fəslinin III yarımbaşlığı “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlər və sabit birləşmələr*” adlanır. Hər iki dildə sabit birləşmələr vardır ki, onların tərkibini təşkil edən sözlərin bir-birləri ilə işlənmə tezlikləri çoxdur. Məsələn, Azərbaycan dilində *su içmək, yemək yemək, iş görmək*, ingilis dilində isə *have a lesson, take a shower* və s. Belə birləşmələr həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində çoxdur, amma belə birlikdə işlənmə onlara frazeoloji vahid deməyimizə imkan vermir. Frazeoloji vahid olmaq üçün onların öz mənalardan uzaqlaşaraq məcazlaşması və s. lazımdır.

Dissertasiyanın I fəslinin sonuncu - IV yarımbaşlığı “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin tərcümə problemləri*” adlanır. Müxtəlif sistemli dillərin birindən digərinə tərcümə həmişə eyni sistemli dillərə nisbətən daha çətin olmuşdur. Bu prizmadan yanaşıldıqda frazeoloji vahidlərin tərcümə məsələsinin mürəkkəbliyi daha qabarıq görünür. Milli material əsasında əsər yazan yazıçı oxucusunun ürəyinə ən qısa yolu tapmış olur, çünki o, onun “aldığı nəfəsi belə bilir”. Lakin tərcümə zamanı dilin yalnız qrammatik quruluşuna, leksikasına bələd olmaq kifayət deyildir. Dildəki frazeoloji vahidlər, onların tərcümə olunan dilə uyğun ekvivalentlərinin tapılması tərcümə edilən materialı milliləşdirir. Frazeoloji vahidlər öz semantikasından uzaqlaşdığına və yeni fərqli məna kəsb etdiyinə görə tərcümə vaxtı çətinliklər meydana çıxır. Digər tərəfdən, bəzi frazeoloji vahidlər söz birləşmələrinə bənzəyir və dili dərindən bilməmək yanlış tərcüməyə gətirib çıxarır. Məsələn, *to lose* feli dilimizə “nəyisə itirmək” kimi tərcümə olunur, *to lose one's hair* ilk baxışdan *saçı tökülmək* birləşməsinin tərcüməsi kimi anlaşıla bilər. Halbuki həmin ifadənin dilimizə tərcüməsi “*özündən çıxmaq/qəzəblənmək*”dir, *saç tökülmək* isə *shed* feli ilə verilir, *to shed one's hair*.

Məsələ yalnız frazeoloji vahidin tərcüməsini düzgün bilməkdən ibarət deyildir, onlardan düzgün istifadə etmək də eyni zamanda mühüm amillərdəndir. “*Little knowledge is a dangerous thing/Az savad təhlükəli şeydir*” atalar sözünün bariz nümunəsi kimi Azərbaycanın qədim və səfəli bölgəsi olan Şəki rayonunun çıxışında yazılan “Yaxşı yol!” frazeoloji vahidinin ingilis və rus dillərinə “*Good Way!*” (Хорошая дорога!) kimi tərcüməsini

göstərmək olar. Bu gün Bakıda da belə təhrif olunmuş tərcümələrə tez-tez rast gəlmək mümkündür. Frazeoloji vahidlərin milli olması onların tərcümə problemi məsələsini də ortaya çıxarır. Frazeoloji vahidləri bir dildən digər dilə tərcümə edərkən a) ümumi semantikanın verilməsi, b) oxşar frazeoloji vahidlərin aşkar olunması və c) hərfi tərcümə - izahlı tərcümənin verilməsi mümkündür.

Dissertasiyanın *“İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin mənbə və mənşəyi, onların leksik-semantik təsnifatı”* adlanan II fəslində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin mənbə və mənşələri araşdırılmış, leksik-semantik təsnifatı verilmişdir. Frazeoloji vahidlərin mənşələrinə münasibət bildirilərkən onların bəzilərinin mənşələri tamamilə başqa yönümdən açıqlanmışdır.

Dissertasiyanın II fəslinin I yarımbaşlığında *“İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin mənbə və mənşəyi”* araşdırılır. Mənşəyinə görə Azərbaycan frazeoloji vahidləri a) milli frazeoloji vahidlər, b) xüsusi frazeoloji vahidlər, c) alınma frazeoloji birləşmələr kimi bölünür. Hər bir xalqın özünə məxsus olan frazeoloji vahidləri vardır. Musiqi kimi onun da hansı xalqa məxsus olduğunu təxmin etmək mümkündür. Millilik, həyat tərz, sadəlik, xalqın gün-güzəranı sanki frazeoloji vahidlərə hoparaq onu digər xalqların frazeoloji vahidlərindən fərqləndirir. Milli frazeoloji vahidlər bir-birini təkrar etmirlər. Onlar təkraredilməz olmaqla yanaşı, bir-birlərini və eləcə də dili zənginləşdirirlər. Milli frazeoloji vahidlərə atalar sözləri və məsəllər də daxildir. Milli frazeoloji vahidlər əsasən, ekspressivliyin ən güclü olduğu, komponentləri təşkil edən sözlərin öz mənalarından tam uzaqlaşdıqları və semantik bütövlüyün möhkəm olduğu frazeoloji vahidlərdir. Belə frazeoloji vahidlərdə çox zaman coğrafi adlar qorunub saxlanılır.

Azərbaycan dilində olan frazeoloji vahidlərin çoxunun mənbəyi Kitabı-Dədə Qorqud dastanıdır. Həmin dastanda bu gün də dilimizdə öz işləkliyini saxlamış frazeoloji vahidlərə rast gəlik (*uğuru açıq olmaq, ağızının suyu axmaq, acığı tutmaq, bağırsarsılmaq* və s.).

Xüsusi frazeoloji vahidlərə tam bir yazıçı ordusunun yaratdığı, xalqın ürəyinə yol tapan və xalqın dünyagörüşünü əks etdirən uğurlu deyimlərdir. Bəzən elə frazeoloji vahidlərə rast gəlik ki, onların tarixi dinin tarixi qədər qədimlərə gedib çıxır, ancaq onların frazeoloji vahid kimi işlənməsi, daha doğrusu, frazeoloji vahidlərə çevrilməsi prosesi uzun bir zaman tələb etmişdir. Məsələn, Azərbaycan dilində olan “gündə bir xurma ilə dolanmaq” frazeoloji vahidi Adəmlə Həvvanın cənnətdə olduğu vaxtlar bir xurma ilə dolandıqlarını ifadə etsə də, frazeoloji vahid kimi C.Məmmədquluzadənin

“Ölülər” (1909) əsərindən sonra dilin frazeoloji qatına daxil olmuşdur. Dini rəvayətdə Adəmlə Həvvanın gündə bir xurma ilə dolandıqları həqiqi mənada olduğu üçün ifadənin frazeoloji vahid kimi işlənməsinə heç bir səbəb olmamışdır. C.Məmmədquluzadənin əsərində isə ifadə məcazi mənada işlənmiş və bundan sonra frazeoloji vahidə çevrilmişdir.

Azərbaycan dilində olan xüsusi frazeoloji vahidlərə *yuxuya dalmaq*, *boynuna şal salmaq*, *daş zindan göstərmək*, *Məcnuna dönmək*, *həmişəlik tərpənməz qalmaq* və s.-ni nümunə göstərə bilərik. C.Cabbarlıya məxsus ***itin suyunu tökmək*** frazeoloji vahidi də maraqlıdır. Bu frazeoloji vahid müasir dilimizdə işlək deyil, ancaq burada “it” sözü ilə mənənin qüvvətlənməsi də nəzərə çarpır.

Can sökülmək – ***qüssələnmək*** sözünün frazeoloji ekvivalentidir.

Ə.Haqqverdiyevin dili frazeoloji vahidlərlə zəngindir. Dili dərinə və incəliklərinə qədər duymadan həmin frazeoloji vahidləri məqamında işlətmək çətindir. Ədəbin dilində alqış və qarğış tipli frazeoloji vahidlərdən (*evinə od düşsün, üstünə od tökülsün, üstünə gün doğsun* və s.) geniş istifadə olunmuşdur. Ə.Haqqverdiyevin dilində işlədilən ***cürümünü çəkmək*** müasir dilimizdə işlək deyildir və fikrimizcə, ***başına oyun açmaq*** frazeoloji vahidinə sinonimdir.

İngilis frazeoloji vahidlərinin çoxunun yaradıcısı naməlum olaraq qalır.

İngilis dili frazeoloji vahidlərinin yaranma mənbələri müxtəlifdir: a) tarixi şərait və ya unudulmuş adət ola bilər. Məs.: ***to burn one's boats*** – ***öz gəmilərini (qayıqlarını) yandırmaq***. Bu frazeoloji vahid qədimdə sərkərdələrin qayıqlarını sahilə çıxarıqdan sonra əsgərlərin geri çəkilməsinin qarşısını almaq məqsədilə qayıqları yandırmaq üçün verdikləri əmrə bağlı olaraq yaranmışdır; b) ədəbi sitatlar; c) kalkalar; d) müxtəlif peşə ifadələri, həmçinin də əyləncə, oyun, idmanla bağlı olan ifadələr.

A.V.Kunin ingilis frazeoloji vahidlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırır: 1) əsl ingilis frazeoloji vahidləri; 2) digər dillərdən alınma frazeoloji vahidlər; 3) ingilis dilinin amerikan variantından götürülmüş frazeoloji vahidlər¹

Mənşəyinə görə ingilis frazeoloji vahidləri həm xalq tərəfindən, həm də ayrı-ayrı yazıçılar tərəfindən yaradılmış, milli xüsusiyyətləri daha qabarıq, obrazlılığı daha canlı olduğuna və işlənmə tezliyinə görə ilk sırada duran əsl ingilis frazeoloji vahidlərinə və frazeoloji kalkalara bölünür.

---

¹ Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. М.,1972, стр.22

Mənbəyini İncildən götürmüş frazeoloji vahidlərin çoxu ölümlə (*go to last or long home – go to the way of all flash – go the way of all the Earth – ölmək*), bir qismi isə nəsihətamiz deyimlərlə (*if the blind lead the blind, both shall fall into the ditch*-Ağası gülüm olanın başına külüm olar)¹ bağlıdır. İngilis dilinin frazeoloji vahidlərinin mənbələrini araşdırarkən Ə.Hacıyevanın “ingilis gerçəkliyi/English reality” adlandırdığı mənbə ilə də rastlaşdıq. Müəllif yalnız ingilis xalqına aid olan və tərkibində hansısa bir coğrafi ad saxlayan və ya adət ifadə edən frazeoloji vahidlərin hamısını “ingilis gerçəkliyi/English reality” qrupunda cəmləmişdir.²

İndi isə amerikan mənşəli frazeoloji vahidlərin əsl ingilis frazeoloji vahidləri olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirmək istərdik.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında və İngiltərədə eyni dildə danışıldığına baxmayaraq, müxtəlif ölkələr olduqlarına görə orada bir-birindən fərqli frazeoloji vahidlərin olması təbiidir. Bu da aydındır ki, iki müxtəlif ölkənin tarixi, ictimai-siyasi və iqtisadi inkişafı eyni ola bilməz. Buna görə də onları ingilis dilinin özü kimi Britaniya mənşəli frazeoloji vahidlərə və amerikan mənşəli frazeoloji vahidlərə bölmək məqsədəuyğun olardı. Bəlkə elə buna görə də “onlar Amerikan mənşəli və Britaniya mənşəli olmaqla ingilis dilli ölkələrdə iki qrupa ayrılırlar.”³

İngilis dilinin amerikan variantından götürülmüş frazeoloji vahidlərə “amerikanizmlər” adı altında internet səhifələrində də rast gəlinir. Lakin biz bunu müxtəlif frazeoloji vahidlər hesab etmirik. Çünki “ingilis idiomlarının bəziləri Birləşmiş Ştatlardan gəlsə də, onları xarici idiomlar kimi təsnif etmək, çətin ki, mümkündür”⁴. Bunu da unutmaq lazım deyildir ki, ABŞ-ın özünün xüsusi bir dili yoxdur və bu gün orada danışılan dil Britaniya ingiliscəsindən təşəkkül tapıb və beləliklə də, BB və ABŞ-da eyni frazeoloji vahidlərin olması tam təbiidir.

Dissertasiyanın II fəslinin II yarımbaşlığı “*İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında formalaşan frazeoloji vahidlərin leksik-semantik təsnifatı*” adlanır.

Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin leksik-semantik təsnifi belədir: tarixi frazeologizmlər, müxtəlif mərasimlərlə bağlı yaranan

---

¹ Koonin A.V. English Lexicology. State Text-Book Publishing House 1940,p.89

² Hacıyeva A, Najafli E. Contrastive Lexicology. “Science and Education” Baku. 2010, p.198

³ Cristian Mair Varieties of English around the world: Collocations and profiles. (<http://www.knigka.info/2008/04/19/phraseology-and-culture-in-english.html>)

⁴ Rayevskaya N.English Lexicology. “Радянська школа”. Кієв. 1961, p.178

frazeoloji vahidlər, dini frazeologizmlər, yas mərasimləri ilə bağlı yaranan frazeoloji vahidlər, toy mərasimləri ilə bağlı yaranan frazeoloji vahidlər, qarğış və alqış tipli frazeoloji vahidlər, heyvanlara xas əlamətlərlə müqayisə nəticəsində yaranan frazeoloji vahidlər və somatik frazeologizmlər.

Tarixi frazeoloji vahidlər. Tarixi hadisələr və tarixin müxtəlif dövrləri ilə bağlı frazeoloji vahidlər həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində vardır. Zaman keçdikcə onlardan bəziləri işləkliyini itirmiş, bəziləri isə zamana sinə gərəkək özlərini dildə qoruyub saxlamışlar. Bəzi ingilis frazeoloji vahidlərində *dutch* sözüənə rast gəlinir ki, bu da əsasən mənfi çalara malikdir. İngilis frazeoloji vahidlərinin bəzilərinin tərkibində *dutch* sözünün mənfi mənada işlədilməsi XVII əsrdə dənizdə aparılan müharibələrlə bağlıdır.¹ İngilis dilindəki *Veni, vidi, vici* – “Getdim, gördüm, qalib gəldim” (*I came, I saw, I conquered*) məşhur kəlamını ingilis dilində həm də istehza ilə *He went, he saw, he was conquered* – “O getdi, o gördü, o məğlub olundu” kimi də mövcuddur.

Azərbaycan dilində – *Çünki oldun dəyirmançı, Çağır gəlsin dən, Koroğlu* frazeoloji vahidi həm tarixi, həm də ədəbi frazeoloji vahid kimi dəyərləndirilə bilər.

Müxtəlif mərasimlərlə bağlı yaranan frazeoloji vahidlər. İstər sevincli, istərsə də kədərli anlarla bağlı olan mərasimlər hər bir xalqın həyatında əhəmiyyətlidir. Onların hər bir xalqın inancını, dünyagörüşünü əks etdirdiyini həmin mərasimlərlə bağlı yaranmış frazeoloji vahidlər daha parlaq sübut edir. Frazeoloji vahidlər hər hansı bir cəmiyyətin təyinedici əlaməti olmaqla yanaşı eyni zamanda da cəmiyyətin “bələdçi sözləri” adlandırılırlar. “Hər bir cəmiyyətdə müəyyən sözlər vardır ki, onlardan gündəlik həyatda tez-tez istifadə olunur. Belə işlənmə tezliyi həmin sözlərin cəmiyyətin *badge of belonging/aidiyyat nişanı/təyinedici əlaməti* olmasına gətirib çıxarır. Bəzən belə “bələdçi sözlər” cəmiyyətin düşüncəsinə o qədər hopur ki, bu sanki nəfəs alarkən fərqiənə belə varmadan istifadə etdiyimiz hava kimidir. Ancaq bunlar yalnız tək-tək sözlərə aid deyil. Bu fikirlər eynilə də dildəki frazeoloji birləşmələrə aiddir. Onlar da sözlər qədər əhəmiyyətlidir”².

Hər iki dildə “ölmək” anlamını verən frazeoloji vahidlərdən çoxu hərəkət felləri ilə bağlıdır. Məsələn, *dünyasını dəyişmək; dünyadan köçmək (köç etmək); əbədi yuxuya getmək; gedər-gəlməzə getmək, to go to a better*

---

¹Hacıyeva A. H Lectures and exercises on English lexicology. B., 2000, p.51

² Wierzbicka Anna Reasonable well: Natural Semantic Metalanguage as a tool for the study of phraseology and its cultural underpinnings.

(<http://www.knigka.info/2008/04/19/phraseology-and-culture-in-english.html>)

world, to go to heaven, to go one's last (long) home. Bu frazeoloji vahidlərin çoxunun dinlə bağlılığı tərcümədə müəyyən fərqlərin meydana çıxması ilə nəticələnir.

Bu frazeoloji vahidlərin bəzilərində hərəkətlə bərabər münasibət də vardır. Məsələn, mənfi münasibət bildirən (*canı çıxmaq, cəhənnəmə/gora getmək, gəbərmək*), müsbət mənalı (*cənnətə uçmaq/getmək, rəhmətə getmək, aramızdan getmək*), ümumişlək (*dünyasını dəyişmək*) və obrazlılığın daha güclü olduğu bədii frazeoloji vahidlər (əbədi yuxuya getmək) vardır.

Toy mərasimləri ilə bağlı yaranan frazeoloji vahidlər. İngilis dilində olan **to go stag** – *oğlan qonaqlığı* (toyqabağı oğlan evində verilən qonaqlıq)¹. **Stag** sözünün tərcüməsi dilimizdə “erkək maral” kimi verilir. Həmin söz – *oğlan qonaqlığı* (toyqabağı oğlan evində verilən qonaqlıq) “Rusca-Azərbaycanca lüğət”də köhnəlmiş söz kimi verilmiş² və feli frazeoloji birləşmənin əvəzinə ismi frazeoloji vahid əmələ gəlmişdir. Azərbaycan toylarında toyqabağı yalnız oğlanların iştirak etdiyi şənlik olur, lakin bu, ingilislərin təşkil etdiyi oğlan qonaqlığından adətlərinə görə fərqlənir. Azərbaycanda bu, “bəy hamamına getmək”dir. Müasir ingilis dilində Azərbaycan dilində olduğu kimi **to go stag** yalnız toyqabağı mərasimi bildirmir, bu frazeoloji vahid eyni zamanda da yalnız oğlanların/kişilərin iştirak etdikləri məclisləri nəzərdə tutur. (Azərbaycan dilində bu frazeoloji vahidin tərcüməsi “toyaxşamı/ciyəraxşamı” ifadəsinə uyğun gəlir.)

to go hen – frazeoloji vahidi **to go stag**³ frazeoloji vahidindən fərqli olaraq, toyqabağı gəlinə verilən və yalnız qızların/qadınların iştirak etdikləri qonaqlığı nəzərdə tutur.

qoşulub qaçmaq – toy mərasimindən əvvəl qızın valideynlərinin icazəsi, xeyir-duası olmadan ərə getməsidir. İngilis dilində bu ifadə tərkibi fellə ifadə olunur: **run away/off with sb/**– “başqası ilə əlaqə üçün evi, əri, arvadı tərk etmək” (*tərcümə müəllifə məxsusdur – S.M.*)⁴.

Qoşulub qaçmaq frazeoloji vahidi qızlara aid olunur, çünki yalnız qızlar qoşulub qaça bilər, oğlanlar üçünsə **qaçıрмаq (qız qaçırtmaq)** ifadəsi var, ancaq ingilis dilindəki **run away off with sb.** ifadəsi həm oğlanlar, həm də qızlara şamil edilir. Azərbaycan adət-ənənələrində oğlanın evlənərək ata evində qalması və ya ən azından gəlini öz evinə gətirməsi yazılmamış bir

---

¹ Gough Ch. English Vocabulary Organiser.,2003, www.junglepub.org p.50

²Rusca-azərbaycanca lüğət B., 1991, II cild, s.50

³Gough Ch. English Vocabulary Organiser.2003, www.junglepub.org p.22

⁴Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English Oxford University Press-2000(six edition) p. 1122

qanundur. Oğlanlar evləndikdə qızın/ həyat yoldaşının evində yaşamırlar, ingilislər üçün isə bu, adi haldır. Bu frazeoloji vahidləri müqayisə edərkən də hər iki xalqın adət-ənənələri barədə də məlumat toplamış oluruq. Məhz bu səbəbdən də frazeoloji vahidləri hər bir xalqın etnik kod daşıyıcısı adlandırmaq doğrudur. Fikrimizi Kitabı-Dədə Qorqud dastanından gətirdiyimiz nümunə ilə isbatlaya bilərik: *Oğlu olan evərmış, qızı olan köçürmüş* (K.D.Q., 55)

Dilimizdə qarğış tipli *gülün yarpıza dönsün* frazeoloji vahidi vardır ki, həmin ifadə unudulmuş adətlə bağlıdır və kiməsə ölüm diləyini bildirir. Mərhum prof.Musa Adilov *Gülün yarpıza dönsün, məndən üz döndərən yar* qarğışının mənasını belə şərh etmişdir: “sən ey vəfasız, üzüdnük yar, ərə getməyib qocalasan, yarpız kimi quruyub töküləsən”¹. Ancaq keçmişdə ölünün ətrafına onu heyvanlardan, həşəratlardan qorumaq üçün yarpız düzülməsi adəti varmış. Belə bir adətin nə dərəcədə düz olmasını yoxlamaq üçün araşdırdığımız internet saytlarında maraqlı faktla qarşılaşdıq. Yarpız bitkisinin yarpaqları puleqon (pulogone) maddəsi ilə zəngindir ki, bu da yarpıza spesifik ətri verir və bu maddədən çox istifadə siçanları, siçovulları, ilanları öldürə bilir.²

Alqış tipli frazeoloji vahidlər Azərbaycan dilinin frazeoloji fondunda kifayət qədərdir. Ancaq bu fikri ingilis dili üçün irəli sürə bilmərik. Qarğış tipli frazeoloji vahidlər kimi alqış tipli frazeoloji vahidlər də ingilis dilində çox az saydadır və onlar Azərbaycan dilində olduğu kimi ifadəli və emosional deyildirlər. İngilis və Azərbaycan dillərində qarşılığı olan bir frazeoloji vahidə də diqqət yetirmək istərdik: *may your shadow never grow less/kölgən qalın olsun*”.

Bəzi frazeoloji vahidlər xalqın beynəlxalq imicini formalaşdırır. Bert Peeters “Key words/Açar sözlərdən”lərdən söhbət açır³. İngilis dilində *to go Dutch, TGF (Thanks God, it is Friday), send sb. up the river/həbs etmək*, Azərbaycan dilində isə alqış tipli frazeoloji vahidləri “Key words” kimi göstərə bilərik. Bert Peeters “key word” kimi *weekend* sözünü göstərərək “*The land of the long/lost weekend*” nümunəsini izah etmişdir. O yazır ki, “dünyada ilk dəfə fəhlələr səkkiz saatlıq iş gününə Avstraliyada nail olduqları üçün “*The land of the long weekend/Ən uzun həftə sonu diyarı*”

---

¹Adilov M. Niyə belə deyirik?. B.,Azərnaşr. 1982, s.22

² en.wikipedia.org/wiki/Pulegone.

³ Bert Peeters Australian perceptions of the weekend: Evidence from collocations and elsewhere p.89 <http://www.knigka.info/2008/04/19/phraseology-and-culture-in-english.html>)

deyimi əmələ gəlmiş və bu deyimdə sətiraltı istehza var (güya ki, bu deyim avstraliyalıların tənbel olduqlarını göstərir). Daha sonralar belə “beynəlxalq tanınmanı” dəyişdirmək, avstraliyalılar haqqında formalaşan “tənbel” beynəlxalq imicini düzəltmək üçün bir sıra cəhdlər elə avstraliyalıların özləri tərəfindən dəfələrlə edilsə də, uğursuzluqla nəticələnmişdir¹. Bu məqamda Azərbaycan dilindəki *adin çıxınca canın çixsın* ifadəsinin nə qədər mü-kəmməl və dolğun olduğunu görürük. V.Humboldt xalqın ruhunun dilə təsir göstərməsindən bəhs edərək yazırdı: “Xalqın ruhu öz canlı orijinallığı ilə özü də fəaliyyət göstərməkdə, dilə də təsir göstərməkdə davam edir; bu sonuncu təkmilləşir və zənginləşir, öz növbəsində ruha qidalandırıcı təsir göstərir.”²

Heyvanlara xas olan əlamətlərlə müqayisə nəticəsində yaranan frazeoloji vahidlər həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində mövcuddur ki, onların hamısının yaradıcısı xalqdır. Ayrı-ayrı inanc və görüşlərə malik ingilis və Azərbaycan xalqlarının dillərində fərqli heyvan adları ilə yaranmış frazeoloji vahidlərin mövcudluğu buna bariz sübutdur. Belə frazeoloji vahidlərdə müxtəliflik isə hər bir xalqın fərqli yaşayış tərzilə, eyni zamanda fərqli inanclarla da əlaqəlidir. Məsələn, Azərbaycan xalqında dini təsəvvürlərə görə donuz haram sayıldığından dilimizdə donuzla bağlı müsbət mənalı heç bir frazeoloji vahidə rast gəlmirik, dilimizdə olan “donuzdan bir tük də çəksən qənimətdir” ifadəsi mənfi mənalıdır. Tədqiqat zamanı donuzla bağlı mənfi mənalı frazeoloji vahidlərin ingilis dilində də olduğunu gördük. *Donuz* sözü ingilis dilinə “pig/swine/ hog/ sow” kimi tərcümə olunur.

cast/throw pearls before swine – qədirbilməzə dəyər vermək/eşşək nə bilir zəfəran-plov nədir

Sow [sau] – diş donuz. Bu sözlə bağlı yaranan frazeoloji vahidlər də, əsasən mənfi mənalıdırlar.

make a silk purse out of a sow's ear – donuzdan bir tük çəkmək.

hog – sözünün həm də “avaralanmaq” mənası var, hərəkət felidir.

Play the hog – ancaq özü haqda fikirləşmək/közü öz qabağına çəkmək

road hog – trafik canavarı

to go the whole hog (*donuz AmE*) – nəyinsə axırına çıxmaq, axıra qədər getmək (qabanların gözləri həddindən artıq xırda olduğundan onlar

---

¹ Yenə orada. s.79-109

²Humboldt fon Vilhelm. Bəşər dilləri quruluşunun müxtəlifliyi və bunun bəşəriyyətin mənəvi inkişafına təsiri haqqında. Bakı, “Nurlan”,2008,197

izlədikləri şikarın, ovun ardınca yollarından sarpmadan gedirlər. Maraqlısı da budur ki, qabanların izlədikləri şikar yoldan çıxdığı halda, qabanlar göz-
ləri xırda olduqları üçün bunu görmürlər və onların axıra qədər şikarın da-
lınca getmələri əslində onların tərs bir heyvan olmaqlarını isbatlamır).

**“When the cat’s away the mice will play – at ölüb itlərin bayramı-
dır”** – məişət zəminində yaranmış frazeoloji vahiddir. Azərbaycanda yaşa-
yan köçəri tayfalardan tərəkəmələrin həddindən artıq qənaətcil olduqlarını,
onların hər xırda bir maddiyyata əhəmiyyət verdiklərini, heç bir izafiliyə
yol vermədiklərini bilərək bu motivləşməni izah etmək olar. Tərəkəmələrin
atları ölərkən onları torpağa basdıraraq hər gün ölmüş atın ətindən kəsərək
itlərə verərlərmiş, yəni itlər həqiqətən də “bayram edirlərmiş”.

Somatik frazeoloji vahidlər. Frazeoloji vahidlərin yaranmasında insan
amili böyük rol oynayır, yəni insanlarla bağlıdır, onların fəaliyyətinin müx-
təlif sahələrini əhatə edir. Azərbaycan dilində hərəkət fellərinin əsasında
yaranan frazeoloji vahidlərin çoxunu somatik frazeoloji vahidlər hesab
etmək olar. Məsələn, *gözə gəlmək, gözü düşmək, qaşqabağını sallamaq, ba-
şına dolanmaq, əldən düşmək, başa çıxmaq, gözdən qaçmaq, əli ətəyindən
uzun qayıtmaq, ürəyi qalxmaq, başa düşmək.* İngilis dilində olan somatik
frazeoloji vahidlərə isə nümunə kimi *go off one’s head, fly in the face/teeth
of sb./sth /, run in one’s blood, run sb. (clean) off his feet/legs, float before
the eyes, slip from one’s grasp, wind sb. round one’s little finger, not to
turn a hair, jump out of one’s skin* və s.-ni göstərə bilərik.

Hərəkət felləri əsasında formalaşan somatik frazeoloji vahidlərin
məhsuldarlığı Azərbaycan dilində daha qabarıqdır. Hər iki dildəki somatik
frazeoloji vahidlərin paralelliyi məsələsi ilə əlaqədar deyə bilərik ki,
Azərbaycan dilində olan bəzi frazeoloji vahidlərin ingilis dilində analoqları
belə yoxdur. Məsələn, dilimizdə çoxlu sayda alqış və qarğış tipli somatik
frazeoloji vahidlər də vardır ki, onların nə ekvivalentləri, nə də ki, analoq-
ları ingilis dilində yoxdur. Biz bunu hər iki xalqın müxtəlif dünyagörüşlü
olmaları ilə bağlayırıq.

Dissertasiyanın II fəslinin III yarımbaşlığı *Hərəkət felləri əsasında
yaranan frazeoloji vahidlərdə sinonimlik və variantlılıq* adlanır. Burada
frazeoloji vahidlərin sinonimlik və variantlılıq məsələlərinə çoxsaylı nümu-
nələrlə aydınlıq gətirilmişdir. Frazeoloji vahidlərdə sinonimliyin əmələ gəl-
məsində feli əvəzlənmədə bir hərəkət feli digəri ilə əvəz olunur. Leksik si-
nonimlərə nisbətən frazeoloji sinonimlərdə hərəkət feli digər fellərlə əvəz
olunur. Leksik sinonimlərdə üslubi məqam mühümdür, onlar hər məqamda
bir-birlərini əvəz edə bilmirlər. Sözlərdə olan sinonimlik frazeoloji vahidlə-
rin sinonimliyində özünü göstərmir ki, bu da həmin fellərin mənalılarının

sayı ilə bağlıdır. Bu fəsildə sinonimlikdən əlavə frazeoloji vahidlərdə olan antonimlik də tədqiq olunmuşdur. Tədqiqatdan belə nəticəyə gəlinir ki, antonimlik rənglərlə, eyni frazeoloji vahidin inkar formasını yaratmaqla əmələ gələ bilər.

Dissertasiyanın III fəslə *“Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin struktur semantik və qrammatik xüsusiyyətləri”* adlanır. Bu fəsil 3 yarımbaşlıqdan ibarətdir. I yarımbaşlıqda *“Fəli frazeoloji vahidlərin struktur xüsusiyyətləri”* təhlil olunur. Hər iki dildəki fəli frazeoloji vahidlər təhlil olunaraq belə bir nəticəyə gəlinmişdir ki, həmin vahidlərin struktur fərqi vardır. Frazeoloji vahidlərin strukturu, daha doğrusu, strukturu təşkil edən komponentlərin sayı mübahisəlidir. Bəzi müəlliflər (H.Bayramov, H.Həsənov, T.Əkbərova) frazeoloji vahidlərin strukturunun həm birləşmə, həm də cümlə səviyyəsində olduğunu iddia edirlər, bəzi müəlliflər isə (M.Mirzəliyeva, H.Baxşiyev, Q.Mahmudova, G.İsayeva) frazeoloji vahidlərin strukturunu həm söz, həm də birləşmə səviyyəsində görürlər. İngilis dilində söz səviyyəli frazeoloji vahidin olub-olmaması ilə bağlı bir çox mənbəni (İ.V.Arnold, N.M.Şanski, B.C.Tomas) araşdırdıq və bu tipli frazeoloji vahid modelinə rast gəlmədik. A.V.Kuninin tərtib etdiyi frazeoloji lüğətdə də (təxminən 20000 frazeoloji vahid) söz səviyyəli frazeoloji vahid mövcud deyildir.¹ Struktur cəhətdən fərqlənmə müqayisə olunan dillərin müxtəlif dil qruplarına məxsus olmaları ilə izah olunur. Azərbaycan dilindəki frazeoloji vahidlərin söz, birləşmə və cümlə strukturunda mövcud olduğu çoxsaylı nümunələrlə isbat olunmuşdur. İngilis dilində isə söz səviyyəli frazeoloji vahidlərin olmadığı qənaətinə gəlirik.

Dissertasiyanın III fəslinin növbəti II yarımbaşlığı *“Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin semantik xüsusiyyətləri”* adlanır. Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidləri tədqiq edərkən onların az bir qisminin hərəkət bildirdiyi nəticəsinə gəldik. Onların çoxu əhval-ruhiyyə, bir qismi daxili keyfiyyət, bir qismi xarici görünüş ifadə edirlər.

Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidləri ifadə etdikləri semantikaya görə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

➤ *yərdəyişmə bildirənlər* – Yərdəyişmə ilə bağlı hərəkətlər yərdəyişmənin müxtəlif tərzlərini ifadə edə bilirlər. *havasına yellənib uçmaq* – bu frazeoloji vahid “getmək, tərk etmək” mənasını bildirməklə yanaşı eyni zamanda hərəkətin tərzini ifadə edir. *Go off into the blue* – “aradan çıxmaq, əkilmək”.

---

¹Kunin A.V. English-Russian phraseological dictionary. Москва «Русский Язык» 1984, 944p.

- *hal-vəziyyət bildirənlər* – **Quake/quiver/shake/tremble like a leaf/an aspen leaf** – “əsim-əsim əsmək”. Hər iki dildə frazeoloji variantları mövcuddur və mənanın qabarıq nəzərə çatdırılması hər iki dildəki frazeoloji vahidə məxsusdur. Hal-vəziyyət bildirən frazeoloji vahidlər eyni zamanda da psixoloji durum ifadə edir.
- *daxili keyfiyyət bildirənlər* – Belə frazeoloji vahidlərin tərkibindəki hərəkət feli öz semantikasından tamamilə uzaqlaşaraq insanın müxtəlif psixoloji anlarında düşdüyü vəziyyəti bildirir.
- *xarici keyfiyyət bildirənlər* – Bu tipli frazeoloji vahidlər Azərbaycan dilində yetərincədir. Belə frazeoloji vahidlərdən bəziləri həm daxili, həm də xarici keyfiyyətləri bildirə bilər. Məsələn, **ağzından süd iyi gəlmək** eyni zamanda həm təcrübəsiz, həm də yaşı az olan insanlara aid oluna bilər. İngilis dilində xarici və daxili əlamətlərin frazeoloji vahidlərlə ifadəsi əsasən müqayisə yolu ilə gedir. Məsələn, **as alike as two peas** (“bir alma kimi oxşar olmaq”), **as thin as stiks** (“ikilik taxta kimi”), **as sulky as a bear** (“ay kimi qanmaz”), **as stubborn as a mule** (“qatır kimi tərs”) və s.
- *inkarlıq bildirənlər* – İnkarlıq Azərbaycan dilində hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərdə inkar şəkilçisi vasitəsilə yarandığı halda, ingilis dilində **not** inkar ədatı və ya **no, never** inkar əvəzlilikləri ilə yaranır. **İngilis dilində**: *not to turn a hair* – tükünü də tərpətməmək, *not to sleep a wink* – gözünü də qırpmamaq, *to leave no stone unturned* – yerin altını üstünə çevirmək, *not to move a finger* – barmağını da tərpətməmək, *not to set foot somewhere* – ayağı da dəyməmək, *to have the nerve (cheek, face) to do sth* – üzü gəl(mə)mək, *He that feareth every bush must never go a-birding* – Qurddan qorxan meşəyə getməz; **Azərbaycan dilində**: *gözü uçma(ma)q, gözü/ürəyi atma(ma)q, üzü gəlmə(mə)k, ürəyi gəlmə(mə)k, tükü də tərpənməmək, barmağını (da) tərpətməmək, dilinin altından/boğazından bir qurtum/bir tikə/loğma çörək də keçməmək, ayağı da dəyməmək, dadı damağından getməmək, gözünü də qırpmamaq* və s. Bunlardan bəzilərinin ekvivalentləri ingilis dilində də vardır. Eyni zamanda hər iki dildə inkarlığın ümumi semantikada əks olunduğu frazeoloji vahidlər də mövcuddur. Belə ki, bu frazeoloji vahidlərlə hətta təsdiq formada işləndikdə də onların söz ekvivalentləri inkarlıq bildirir. Azərbaycan dilində – *gözü uçmaq, ürəyi gözü atmaq, sözündən dönmək* – yerinə yetirməmək, əməl etməmək; ingilis dilində – *to stir/move/raise/lift a finger* – barmağını da tərpətməmək. Semantikasında inkarlıq olan frazeoloji vahidlər həm də mənfəi

məna çalarına malik olur. Onlar mənfi frazeoloji vahidlər kimi də öyrənilə bilər: *zəhləsi getmək, dilə düşmək* və s.

➤ *eyni mənanın fərqli ifadəsini bildirənlər* – Hər iki dildə elə frazeoloji vahidlər vardır ki, onların tərkibinə söz əlavə olunmaqla mənanın daha da qüvvətləndirildiyini müşahidə edirik: – *lead sb. a dance* (başına oyun açmaq) – *lead sb. a pretty dance* (başına yaxşıca oyun açmaq).

Dissertasiyanın III fəslinin sonuncu yarımbaşlığı “*Hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin qrammatik xüsusiyyətləri*” adlanır. Tədqiq olunan frazeoloji vahidlərin ikinci tərəfi həmişə fel olduğuna görə hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlər burada həm də felin qrammatik növünə görə qruplaşdırılmışdır.

1) *Frazeoloji vahidlərin felin növlərinə görə işlənməsi.*

a) *məlum felli* – *yola düşmək, dilə gəlmək*;

b) *məchul felli* – *üstünə buzlu su tökülmək*;

c) *qayıdış felli* – *ürəyi qırılmaq*

Azərbaycan dilindəki bəzi frazeoloji vahidlər adi fellər kimi həm məlum, həm də məchul növdə ola bilər. Məsələn, *gözümçixdiyə salmaq/salınmaq*. Frazeoloji vahidlərin bəziləri yalnız məlum növdə olur, məchullaşmırlar: *yerə keçmək, ortaya düşmək, boyun qaçırmaq, cəhənnəmə getmək, yola getmək, iti azmaq, göyə çıxmaq, əldən qaçırmaq, odla oynamaq* və s.

2) Tədqiqata cəlb olunan frazeoloji vahidlərin komponentlərindən birinin fel olması həmin frazeoloji vahidlərin felin zamanları ilə işlənməsinin tədqiqini zəruri etmişdir. “Zaman anlayışı hind-Avropa və türk dillərində ən ümumi şəkildə feldə ifadə olunur. Zaman hərəkətlə ayrılmaz şəkildə bağlıdır”¹. Bəzi frazeoloji vahidlər zamana və şəxsə görə dəyişmələr, bunlar cümlə quruluşlu frazeoloji vahidlərdir. Bəzi frazeoloji vahidlər isə bütün zamanlarda işlənə bilər. Məsələn, *başə düşmək, aradan çıxmaq, yazığı gəlmək, to miss one’s boat-fürsəti qaçırmaq, to come out of one’s shell-qınından çıxmaq, to go pit-a-pat-iflas olmaq* və s. Bir qisim frazeoloji vahidlər də yalnız müəyyən zamanla işlənə bilər ki, bu da frazeoloji vahidləri sözlərdən (burada fellərdən) fərqləndirir. “İdiomatik ifadələrin əsl məzmunu qalmaq şərti ilə subyektlər və zamanlar dəyişə bilər”²

---

¹ Tahirov İ. Dildə temporallıq sahəsi (Filologiya elmləri alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya) Bakı. 2008, s.63

² Hüseyinzadə M. Müasir Azərbaycan dili (leksika, fonetika, morfologiya) B., ADU nəşriyyatı. 1954, s.33

a) indiki zamanda – *saman altından su yeritmək, ağızından süd iyi gəlmək*. Bu frazeoloji vahid gələcək zamanla heç vəchlə işlənir. Bəzən keçmiş zamanla işlənə bilər, ancaq əslində indiki zaman frazeoloji vahidin semantikasındadır. Bu frazeoloji vahidin söz ekvivalenti “təcrübəsiz, gənc adam” deməkdir. Yalnız indiki zamanda işlənən digər bir frazeoloji vahid “duza getmək”dir ki, bunun da söz ekvivalenti “təcrübəsiz olmaq”dır.

b) keçmiş zamanda – *qor dolmaq, üstünə buzlu su tökülmək, əcəli çatmaq, ölümü gəlmək* və s. Axırıncı iki frazeoloji vahid “ölmək” sözünün frazeoloji ekvivalentləridir, yalnız keçmiş zamanda işlənirlər.

c) gələcək zamanda – *açaram sandığı, təkəram pambığı*¹. Azərbaycan dilində gələcək zaman bildirən frazeoloji vahidlərin çoxu şərt tiplidir: *burnunu tutsan canı çıxar* və s.

Azərbaycan dilində elə frazeoloji vahidlər də vardır ki, zaman onların semantikasındadır: *səsi sonra çıxmaq* frazeoloji vahidinin tərkibindəki “sonra” zərfi gələcək zamanın göstəricisidir. *Dəvənin quyruğu yerə dəyəndə* frazeoloji vahidi də gələcək zamanı bildirir. “-anda, -əndə” şəkilçili bu ifadənin söz ekvivalenti “heç vaxt” deməkdir. Eyni semantikalı, lakin müxtəlif quruluşlu frazeoloji vahidə ingilis dilində də rast gəlirik: *wait till the cows come home* – bu frazeoloji vahidin mənası eynilə Azərbaycan dilində olduğu kimidir (*inəklər evə qayıdana kimi gözləmək/dəvənin quyruğu yerə dəyəndə*) və ikisi də heyvan adları ilə bağlı olaraq yaranmışlar.

İngilis dilində də frazeoloji vahidlər felin bütün zamanları ilə işlənə bilirlər. Ancaq bəzi frazeoloji vahidlər, əsasən cümlə tipli olanlar dildə müəyyən zamanda mövcuddurlar və bu zaman formasını dəyişdirmək olmur:

a) yalnız indiki zamanda: bunlar cümlə tipli frazeoloji vahidlərdir

b) keçmiş zamanda: *I came, I saw, I conquered - Getdim, gördüm, qalib gəldim*. Bu frazeoloji vahid də cümlə tiplidir. Lakin birləşmə səviyyəli frazeoloji vahidlər də vardır (bunlara əsasən, “ölmək” sözünün frazeoloji ekvivalentləri daxildir) ki, onlar nə gələcək, nə də indiki zamanda işlənə bilər.

c) gələcək zamanda: ingilis dilində zaman və şərt budaq cümləli frazeoloji vahidlər gələcək zamanı bildirir, onlar zamana və şəxsə görə dəyişmir. Yəni gələcək zaman morfoloji yolla deyil, leksik yolla əmələ gəlir.

How does my enemy go? – Sual cümləsidir, saatın zarafatına soruşulmasıdır. Həmişə indiki zamanla (ingilis dilində indiki qeyri-müəyyən zamanla) işlənir. Maraqlısı budur ki, mübtədanın təyini (*my*) yalnız I şəxsini

---

¹Həsənov H. Azərbaycan dilinin frazeologiyası. B., 1979, s. 31

təki ilə işlənir. Şəxslər üzrə təsriflənməməsi, bircə, frazeoloji vahidin semantikasını ilə bağlıdır. Hərfi tərcüməsi (*Düşmənim nə edir? və ya Düşmənim hansı sürətlə gedir?*) anlaşılmaqlıq yaratsa da, semantikasını “Saat neçədir?” sualı ilə eynilik təşkil etdiyi üçün frazeoloji vahid şəxslər üzrə dəyişə bilmir, yəni “Mənim/sənin/onların saati neçədir?” deyə bilmədiyimiz kimi, *How does my enemy go? əvəzinə How does his/her/your enemy go?* da deyə bilmirik. Bəzi frazeoloji vahidlər ikili səciyyə dəşiyir, yəni dildə həm əmr cümləsi şəklində (cümlə tipli frazeoloji vahid kimi), həm də söz birləşməsi şəklində mövcuddur: *başa daş salmaq* frazeoloji vahidi qarğış kimi *Allah sənin başına daş salsın!* (“allah səni öldürsün” mənasında), çarəsizlik bildirərək *Mən başıma haranın daşını salım?* (“nə edim” mənasında) şəklində cümlə tipli frazeoloji vahid kimi və eyni zamanda da birləşmə tipli frazeoloji vahid kimi işlənir. İngilis dilində əmr cümləsi şəklində işlənən *Go to the devil!, Go to the Halifax!, Go climb a tree!, Go fly a kite! Go to pot!* evfemistik ifadələrinin həm də “puç olmaq” mənası vardır. Onlar felin xəbər şəklində işlənə bilirlər və xəbərin hansı zamanda olması artıq kontekstdən asılıdır.

Müxtəlif sistemli ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin tədqiqinin yekunu dissertasiyanın “Nəticə” hissəsində verilmişdir. Əldə olunmuş həmin nəticələr bunlardır:

- Azərbaycan dilində fellərin lüğəvi qruplarının yetərincə çox, ingilis dilində isə məhdud sayda olmasına baxmayaraq hər iki dildə fellərin lüğəvi qruplarında hərəkət fellərinin yer aldığı məlum olur. Bütün fellərin semantikasında hərəkət var, hətta hal-vəziyyət bildirən fellər də hərəkəti, dəyişməni ifadə edir.
- Həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan çoxlu sayda frazeoloji vahidlər vardır ki, onların çox az bir qismi hərəkət bildirir. Hərəkət felləri öz semantikasından uzaqlaşaraq daha çox daxili keyfiyyət, psixoloji durum, xarici görünüş bildirir.
- İngilis və Azərbaycan dillərində nominativ mənaya malik olan və eyni məfhumu bildirən sözlər olduğu kimi, oxşar frazeoloji vahidlər də vardır, onlar sözlər kimi dilin və xalqın inkişaf tarixində bir-birindən asılı olmadan yaranmışlar.
- Azərbaycan dilində “badge of belonging”//etnik kod daşıyıcı alqış və qarğış tipli frazeoloji vahidlərdir, ingilis dilində isə bu, mənbəyini İncildən götürmüş frazeoloji vahidlərdir. Azərbaycan dilinin fondunda alqış-dua və qarğış tipli frazeoloji vahidlər ingilis dilinə nisbətən daha çoxdur və bu, xalqların müxtəlif dəyərlərə və dünyagörüşlərə malik olmaları ilə bağlıdır.

- Frazeoloji vahidlərdə sinonimliyin əmələ gəlməsində feli əvəzlənmədə bir hərəkət feli digəri ilə əvəz olunur. Leksik sinonimlərdə üslubi məqam mühümdür, onlar hər məqamda bir-birlərini əvəz edə bilmirlər. Sözlərdə olan sinonimlik frazeoloji vahidlərin sinonimliyində özünü göstərmir ki, bu da həmin fellərin mənalının sayı ilə bağlıdır.
- Azərbaycan dilində söz səviyyəli frazeoloji vahidlər vardır ki, onların çoxu hərəkət felləri əsasında yaranmışdır və nominativ mənalı fellərdən fərqli olaraq onların bəziləri tərz bildirə bilirlər. Yerdəyişmə ilə bağlı frazeoloji vahidlər yerdəyişmənin müxtəlif tərzlərini ifadə edə bilirlər (*sürüşmək, aradan çıxmaq, başılovlu getmək*). Azərbaycan dilində olduğu kimi, ingilis dilində də tərkibində hərəkət feli olmayan, ancaq hərəkət bildirən frazeoloji vahidlər vardır.
- Azərbaycan dilində olan müqəddəs adlarla bağlı yaranmış frazeoloji vahidlər həmişə müsbət mənada işlənilir. Bunun tam əksinə olaraq, ingilis dilində belə frazeoloji vahidlər həm müsbət, həm də mənfi mənada işləne bilirlər ki, bu da hər iki xalqın fərqli inanclara və düşüncəyə malik olmasından irəli gəlir.
- İngilis dilinin sonsuz sayda alınma frazeoloji vahidləri ilə zəngin olması səbəblərindən biri kimi bu dilin geniş yayılması, yayıldığı ərazilərdə olan digər dillərə təsir etməsi və eyni zamanda özünün də həmin dillərin təsirinə məruz qalmasıdır.
- Bəzi frazeoloji vahidlər yalnız inkar formada mövcuddur. Bütün inkar formalı frazeoloji vahidlər mənfi mənalıdırlar, lakin bütün mənfi mənalı frazeoloji vahidlər inkar formada olmur, onlar həm də təsdiq formada olurlar.

Dissertasiyanın əsas müddəaları aşağıdakı məqalə və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır:

1. Hərəkət felləri. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqlər № 3, Bakı, 2007, s. 232-236
2. Azərbaycan və ingilis dillərinin frazeologiyasının tədqiqi tarixindən. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqlər, № 3-4, Bakı, 2008, s. 64-270
3. The sources of the phraseological units created on the basis of the action verbs both in Azerbaijani and English languages. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya Məsələləri, №11, Bakı, 2009, s. 47-55
4. Mürəkkəb və tərkibi fellərin frazeologizmlərlə müqayisəsi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqlər, №2, Bakı, 2009, s.154-161

5. Azərbaycan və ingilis dillərində hərəkət felləri əsasında müxtəlif mərasimlərlə bağlı yaranan f/r/v-lər. Bakı Dövlət Universiteti, Dil və ədəbiyyat, beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, № 5(71), Bakı, 2009, s.19-24
6. Azərbaycan və ingilis dillərində hərəkət felləri əsasında yaranan inkarlıq bildirən frazeoloji vahidlər. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dillər Universiteti, Mədəniyyətlərarası Dialoq: linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər-Beynəlxalq elmi konfrans. Konfrans materialları. Bakı, 2010, 25-26 noyabr, s. 214-216
7. Azərbaycan və ingilis dillərində hərəkət felii əsasında yaranan frazeoloji vahidlərin felin zamanına görə işlənməsi. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dillər Universiteti, Elmi Xəbərlər. №2, Bakı, 2011, s.121-125
8. Сравнительный анализ фразеологических единиц со стержневым глаголом движения в азербайджанском и английском языках Достояние Нации (Научное приложение Международного научно-педагогического журнала «Высшая школа Казахстана» Министерства образования и науки Республики Казахстан) №3/2011 186-190
9. Hərəkət felləri əsasında yaranan yerdəyişmə semantikalı frazeoloji vahidlər. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dillər Universiteti Elmi Xəbərlər, № 3, Bakı 2011, s.15-119
10. Hərəkət felləri əsasında yaranan qarğış və alqış tipli frazeoloji vahidlər. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Slavyan Universiteti Humanitar Elmlərin öyrənilməsinin Aktual problemləri (Ali məktəblər arası elmi məqalələr məcmuəsi), 4/2001, Bakı, 2011, s.53-56
11. Müxtəlif sistemli dillərdə frazeoloji vahidlərin tərcümə məsələləri (ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında) Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dillər Universiteti, Tətbiqi dilçiliyin müasir problemləri. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı, 27-28 noyabr 2012(çapdadır)
12. Müqayisə nəticəsində yaranan frazeoloji vahidlər (ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında) Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dillər Universiteti, “Elmi Xəbərlər”, 2012, №3 (çapdadır).

Phraseological units based on action verbs in the languages of different system (on the materials of the English and Azerbaijani languages)

SUMMARY

The dissertation is dedicated to the detailed investigation of phraseological units based on action verbs both in English and Azerbaijani languages.

The research work consists of Introduction, three chapters, Conclusion and the list of the used literature.

In the Introduction the actuality, the aim and purposes, theoretical and practical importance of the research work are informed about.

The first chapter is named “Action verbs in English and Azerbaijani language and research of Phraseological units based on them”. In this chapter action verbs in both languages, phraseological units, compound verbs and composite verbs are investigated. Problems of the translation and their ways of solving also have been shown here.

The second chapter is named “Sources and origins of the phraseological units based on action verbs in English and Azerbaijan languages and their lexical-semantic classification”. The main sources, origins and synonymy of the phraseological units are analyzed in this chapter.

In the third chapter named “Structural – semantic and grammatical features of phraseological units based on action verbs” structural – semantic and grammatical of the phraseological units, also their grammatical classification are investigated.

The Conclusion summarizes the results of the investigation.

**ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ ОБРАЗОВАННЫЕ НА ОСНОВЕ ГЛАГОЛАХ
ДВИЖЕНИЯ В РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ**

(на основе материалах английского и азербайджанского языков)

РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа посвящена детальному исследованию фразеологических единиц образованных из глаголов обозначающих движения на основе материалов английского и азербайджанского языках.

Во введение отмечается актуальность, цель и задачи исследования, а также указываются методы и источники, теоретические и практическое значение работы.

В первой главе, которая называется «Глаголы движения на английском и азербайджанском языках и вопросы исследования фразеологических единиц образованных из них. Анализируются глаголы движения на обоих языках, фразеологические единицы, сложные и составные глаголы.

В первой главе изучается проблемы перевода и методы решения а также их исследования.

Во второй главе, которая называется «Источники и происхождение фразеологических единиц образованных из глаголах движения в английском и азербайджанском языках и их лексико-семантическая классификация» рассматриваются главные источники и происхождение, а также синонимия фразеологических единиц.

В третьей главе которая называется «Структурно-семантические и грамматические особенности фразеологических единиц, образованных на основе глаголах движения» исследуются структурно-семантические и грамматические особенности фразеологических единиц.

В заключении дается важнейшие результаты исследования.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ имени НАСИМИ**

На правах рукописи

СЕВИНДЖ АКИФ кызы МАНСИМЗАДЕ

**ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ ОБРАЗОВАННЫЕ НА ОСНОВЕ
ГЛАГОЛАХ ДВИЖЕНИЯ В РАЗНОСИСТЕМНЫХ
ЯЗЫКАХ**

**(на основе материалах английского и азербайджанского
языков)**

10.02.19 – Теория языка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологическим наукам

БАКУ - 2012